

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК 327.8

І. Гавриленко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНЦЕПЦІЇ ТА МОДЕЛІ ЗДІЙСНЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Здійснено спробу систематизації концептуальних підходів до теоретичного обґрунтування культурної дипломатії, а також виділення моделей здійснення культурної дипломатії окремих країн світу, з огляду на особливості їх інституційного та організаційного оформлення. Проаналізовано переваги та недоліки кожної із моделей.

Ключові слова: культурна дипломатія, публічна дипломатія, м'яка сила, зовнішня культурна політика, культурний імперіалізм.

Постановка проблеми. Окремі держави світу здійснюють культурну дипломатію протягом досить тривалого часу – перші спеціалізовані установи для здійснення цього виду діяльності були утворені у середині ХХ ст. Як показує практика останніх десятиліть, обсяги культурних потоків та обмінів зростають, що підвищує значення та необхідність здійснення культурної дипломатії для кожної держави, що прагне збереження власної культури, підвищення рівня обізнаності про неї у світі, а також загалом свого впливу на міжнародній арені. Окрім того, культурна дипломатія є тим засобом, що в цілому позитивно сприймається іншими державами, а тому дозволяє здійснювати політичний вплив без негативної реакції контрагентів.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У той же час, перші спроби теоретичного обґрунтування культурній дипломатії були здійснені значно пізніше ніж початок практичної діяльності. Виникає ситуація, яка характеризується відсутністю єдиного підходу до розуміння цього напряму діяльності, що ускладнює порівняння практичних дій з культурної дипломатії різних акторів.

Формулювання цілей статті. Завданнями статті є спроба систематизації концептуальних підходів до пояснення культурної дипломатії, а також, визначення специфічних рис здійснення культурної дипломатії окремими країнами, що дозволить виділити окремі моделі здійснення культурної дипломатії задля їх порівняння.

Концептуальні основи поняття "культурна дипломатія" "Культурна дипломатія", за визначенням М.К. Каммінса, яке автор статті вважає найбільш прийнятним, є комплексом цілеспрямованих дій спрямованих на здійснення обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури, з метою сприяння міжкультурному взаєморозумінню [1, с. 119].

Однак це визначення культурної дипломатії не є єдиним як у дипломатичній практиці, так і у міжнародно-політичній теорії, і може вживатися як із позитивною, так і негативною конотацією. Наприклад перше визначення, дане у 1930-их рр. американським дослідником Ф. Баргхорном, описувало культурну дипломатію як "маніпуляцію культурними матеріалами та кадрами із пропагандистською метою" [2, с. 267]. Все ж, із закінченням ідеологічного протистояння часів холодної війни, від таких визначень відійшли, за виключенням деяких підходів до розуміння культурної дипломатії. Практика культурної дипломатії, здебільшого, вважається позитивним явищем. Культурний обмін може здійснюватися у широкому колі сфер діяльності, як мистецтво, спорт, література, музика, наука чи економіка. Така взаємодія можлива виключно за умов взаємної поваги і співпраці між культурами, а її основою є розуміння відповідних цінностей і відмова від наявних стереотипів.

До поняття культурної дипломатії звертаються, зокрема, такі концепції: концепція "м'якої сили"; концепція

"зовнішньої культурної політики" і "культурної дипломатії"; концепції "культурного імперіалізму", зокрема концепція "американізації"; концепція взаємного культурного обміну тощо.

Основою концепції "м'якої сили" вважається ідея про умовний поділ потенціалу держави на міжнародній арені на, відповідно, "жорстку силу" (hard power) та "м'яку силу" (soft power), запропонований наприкінці ХХ ст. американським політологом Джозефом Наєм. "Жорсткою" силою держави, яка була більш традиційною у минулому, є здатність до примусу інших акторів здійснити певні дії, за допомогою військової сили чи економічного тиску. Натомість, "м'яка сила" – це здатність досягати бажаного шляхом привабливості та переконання інших до засвоєння ваших цілей" [3], а основними засобами здійснення м'якої сили є публічна і культурна дипломатія.

Незважаючи на популярність концепції "м'якої сили", у науці про міжнародні відносини існує також інша концептуальна база, яка застосовується для вивчення публічної та культурної дипломатії США та інших країн. Такі концепти, як "зовнішня культурна політика" та "культурна дипломатія", використовуються у дипломатичній практиці, та у наукових дослідженнях протягом багатьох років.

Багато вчених застосовує ці концепції для аналізу проектів у галузі культури, освіти, інформації та спорту різних держав на міжнародній арені. На їхню думку, зовнішня культурна політика – це заходи, що реалізуються урядом певної держави з метою досягнення певних інтересів і формування позитивного образу своєї країни [2, с. 267]. Поняття "культурна дипломатія" є більш вузьким і використовується в якості терміна для опису програм культури поряд з такими складовими частинами зовнішньої культурної політики держави, як публічна, іміджева чи спортивна дипломатія. Проте наукові дискусії щодо доцільності використання цього наукового апарату і відповідних концепцій ще тривають [4].

Також, широко поширеними, однак вже менш популярними, є концепції "культурного імперіалізму", "американізації" та "взаємного культурного обміну", однак ці концепції є культурологічними і основний свій акцент ставлять на значення та наслідки культурної дипломатії, ніж на механізми та специфіку її здійснення. Зокрема, "культурний імперіалізм" полягає у використанні політичного та економічного потенціалу задля поширення культурних цінностей однієї держави у іншій. Представниками цього підходу є, наприклад, Р. Арнов, Е. Берман, Н. Хомські. З огляду на найбільше поширення у світі американської культури, переважна кількість дослідників у рамках цього напрямку звинувачує саме США у "культурному імперіалізмі" та оперує такими поняттями як "тиск", "контроль", "зникнення традиційних цінностей". Останнім часом, концепція розпадається на більш вузькі сфери – медіа імперіалізм, мовний імперіалізм, ліберальний імперіалізм тощо, і ці поняття мо-

жуть бути застосовані до будь-якої держави, що проводить активну зовнішню політику в сфері культури – Великобританії, Франції, Німеччини, Росії, Японії чи Китаю. Також близькою є концепція "американізації", що полягає у соціальній та культурній адаптації суспільств окремих країн до стандартів американського способу життя.

Концепція взаємного культурного обміну виникла як відповідь тих дослідників, котрі доводили, що концепції культурного імперіалізму і американізації не відповідають дійсності з огляду на наявність взаємного культурного обміну, обумовленого процесами глобалізації та розвитком мережі Інтернет. Частина дослідників у рамках напрямку не заперечує "культурний імперіалізм" та "американізацію", однак трактує їх як об'єктивне поширення символів цивілізованого світу, суспільства споживання, поряд з процесом втрати традиційних культурних цінностей [5].

Трактування зазначених концепцій змінювалося на фоні структурних зрушень у системі міжнародних відносин. Сплеск критики зовнішньої політики США у період холодної війни сприяв поширенню ідеї про агресивний характер культурної експансії США, що призвело до популярності концепції культурного імперіалізму; закінчення протистояння між США та СРСР зумовило появу тези про американізацію світового простору; інтеграційні процеси у світі послужили поштовхом для розвитку концепції взаємного обміну культур.

Все ж, автор є прихильником концепції "м'якої сили", як найбільш сучасного та комплексного, на його думку, обґрунтування зовнішньополітичної діяльності держави у сфері культури, а тому вважає культурну і публічну дипломатію основними засобами здійснення м'якої сили держави. Хоча обидва ці види дипломатичної діяльності відносяться до "м'якої сили", а у дипломатичній практиці США діяльність у цих сферах свідомо не розрізняється, остання є більш широким поняттям, адже включає вплив на громадську думку іншої держави усіма доступними засобами, а тому не всі види публічної дипломатії можуть бути названі культурною дипломатією. "Публічну дипломатію" можна визначити як комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та досягнення національних інтересів [6].

Культурною дипломатією не можуть нехтувати великі держави світу, але ще більш важливою вона є для держав середнього та малого рівня, адже вона дозволяє компенсувати нестачу "жорсткої сили" – військової чи економічної. Однак при цьому механізми застосування культурної дипломатії та її інституційне оформлення суттєво відрізняються, що дозволяє виділити специфічні "моделі" здійснення культурної дипломатії країнами світу.

На думку автора, можна виділити дві специфічні моделі організації та здійснення культурної дипломатії: американську та європейську (із певними відмінностями у практиці окремих країн Європи).

Американська модель культурної дипломатії

Головною специфічною рисою американської моделі культурної дипломатії є практичне заперечення існування самого поняття, його невіддільність від публічної дипломатії у зовнішньополітичній практиці США. Часто можна зустріти думки, що культурна дипломатія США здійснюється через Голлівудське кіно та, загалом, американську масову культуру, що є концептуально невірним, адже дипломатія є саме сферою державної діяльності. Така ситуація може бути поясненою досить пізнім

і специфічним набуттям державності США; у США ніколи не існувало міністерства культури, а культурна діяльність здійснювалася незалежно від держави.

Сполучені Штати не мають специфічних зовнішніх органів для здійснення виключно культурної дипломатії – Інформаційне агентство США, яке припинило існувати у якості незалежної організації у 1999 р., та на яке найчастіше посилаються у даному контексті, здійснювало переважно "публічну дипломатію", передаючи "послання" іншим державам через теле- та радіоканали, що входили до нього; USAID та "Корпус миру", організації, які також відносяться до механізмів здійснення "м'якої сили" США, також не є організаціями у сфері культури, надаючи свою допомогу іншим державам здебільшого у економічній та матеріально-технічній сфері [7, с. 250].

Замість Інформаційного агентства США у Державному департаменті у 1999 р. було введено посаду заступника держсекретаря з публічної дипломатії та громадських справ, створено відділ публічної дипломатії та публічної політики, до складу якого було переведено бюро освітніх та культурних обмінів та бюро міжнародних інформаційних програм, що свідчить про ще більше визнання важливості цього напрямку [8]. У відповідності до цієї реорганізації було створено самостійну структуру, до складу якої також увійшли державні радіо- та телеканали, що діяли закордоном [7, с. 250].

Згідно з інформацією, що подається Держдепартаментом США, Заступник держсекретаря забезпечує здійснення публічної дипломатії, що включає у себе комунікацію зі світовою громадськістю, культурні програми, академічні гранти, освітні обміни та ідеологічну боротьбу зі світовим тероризмом. Заступник держсекретаря очолює 3 бюро у складі Держдепартаменту – з освітніх та культурних зв'язків, зв'язків із громадськістю, та міжнародних інформаційних програм, крім того, окремий відділ політики, планування та ресурсів та до радчу комісії з публічної дипломатії, а також бере участь у розробці зовнішньої політики [9].

Важлива частина функцій, що раніше виконувалися посольствами та іншими органами, наприклад підтримка веб-сайтів посольств та наповнення їх змістом, публікація друкованих видань для країн перебування їх мовою (більше 40-50 видань на рік у більш ніж 140 країнах) тощо, нині покладена на апарат заступника держсекретаря. Іншими методами є також різноманітні програми обміну, при чому як для відвідування іноземцями Сполучених Штатів, так і для візитів американських спеціалістів закордон – щорічно більш ніж 1300 американських експертів з різних питань проводять лекції за кордоном за рахунок та за підтримки Держдепартаменту. Працівники апарату заступника держсекретаря з публічної дипломатії котрі займаються цими програмами є професійними дипломатами, вони працюють більш ніж у 20 американських посольствах закордоном, виключно з метою інформування місцевої громадськості про такі програми обміну [9]. Крім того ці структури здійснюють нагляд та підтримку автономних урядових структур та неурядових організацій, що є особливо важливо з огляду на негативне ставлення у деяких державах до американської влади. Прикладами таких організацій є USAID, "Корпус миру", Телерадіо агентство США, Дипломатичний центр США тощо [7, с. 250]. Переліченою є лише незначна частина важливої діяльності заступника держсекретаря з публічної дипломатії та громадських справ та його підлеглих, однак цих прикладів уже достатньо для розуміння важливості ролі публічної дипломатії США.

Таким чином, уся культурна дипломатія США (невіддільна від публічної дипломатії) здійснюється закор-

доном посольствами і фінансується з бюджету Державного Департаменту.

Європейська модель культурної дипломатії

На протигагу Сполученим Штатам, у країнах Європи ця сфера виділена як специфічний зовнішньополітичний метод, для здійснення якого створені органи, які лише його використанням і займаються – у Великій Британії, Німеччині, Іспанії існують, відповідно, Британська Рада, Гьоте Інститут, Інститут Сервантеса тощо. Відмінності між країнами Європи проявляються переважно у підпорядкуванні та фінансуванні цих органів.

Наприклад, Британські Ради, що діють у 110 країнах світу, є незалежними від уряду інституціями, хоча і тісно співпрацюють із посольствами своєї держави (наприклад, в Україні директор Ради є працівником посольства, однак така ситуація установам офіційно належить до дипломатичного персоналу, вони не є кадровими дипломатами, натомість найбільше цінується залучення відомих митців (дозволяє привернути значну увагу до конкретної Британської Ради) або культурних менеджерів, що довели свою ефективність через проведення попередніх культурних заходів [10].

Це ж стосується і фінансування: у способі наповнення бюджету організації також реалізується ідея самостійності закордонних культурних інституцій. У Британських Радах використовується змішана громадсько-державна модель фінансування. Від уряду, зокрема від Форін Оффіс, вони отримують гранти. Проте ці гранти, за свідченням самої організації, становлять 25% бюджету цих інституцій. Решту 75% Британські Ради заробляють самостійно, надаючи різні послуги (наприклад, мовні курси, екзамени) та розробляючи й реалізуючи проекти для інших організацій. Та все ж, основна задекларована мета організації – не отримання прибутку, а саме надання культурних послуг, у той же час, часткове державне фінансування дозволяє інституціям ефективно функціонувати та представляти Великобританію також у тих країнах, де Британські Ради не можуть покладатися виключно на самостійні доходи [11].

Практика Польщі, на відміну від британської, свідчить про значно тіснішу співпрацю між культурними установами та державними органами. Польща здійснює культурну дипломатію як через Польські Інститути, підпорядковані МЗС, яких налічується 25 у світі, у тому числі у Києві, так і через Інститути Адама Міцкевича, підпорядковані міністерству культури.

Польські Інститути у світі є представництвами Міністерства закордонних справ Республіки Польща, метою діяльності яких є: популяризація польського наукового і культурного життя, презентація найцікавіших і найрізноманітніших подій та явищ, що відбуваються у Польщі [12]. На відміну від Британських Рад, польські інститути зосереджуються у своїй роботі на культурній дипломатії, а не на масовій освіті. Наприклад, Польський інститут в Україні співпрацює з пунктами вивчення польської мови, однак безпосередньо не здійснює такої діяльності.

У деяких країнах ці установи замінюють відділи з питань культури посольств Польщі у відповідних країн. Найбільш типовий штат польського інституту в певній країні складається із декількох дипломатичних працівників, при чому очолюється він директором у ранзі рад-

ника посольства, декількох експертів із числа місцевих громадян, а також декількох технічних працівників.

Попри підпорядкування зовнішньополітичному відомству, польські інститути володіють значною автономією від нього. Кожен із 25 інститутів формує свою програму, враховуючи специфіку конкретної країни. Вони мають за мету здійснення міжкультурного діалогу та донесення національних культурних послань до інших країн і націй. Автономність діяльності гарантується також і незалежним бюджетом, що складається з урядових надходжень від міністерства закордонних справ, партнерського фінансування та фондів Європейського Союзу. Польські інститути вважають найбільш корисною формою організації культурних заходів співпрацю з організаціями-партнерами з числа місцевих культурних організацій, що, з одного боку, зменшує витрати при реалізації конкретних проектів, а з іншого, гарантує контакт із місцевою аудиторією.

Підтримку діяльності Польських інститутів, окрім МЗС Польщі, надають інші державні культурні установи, котрі також частково здійснюють культурну дипломатію. Їх число включає: Польський Інститут Кінематографії, Інститут Книги, Театральний Інститут, Національний Інститут Фридерика Шопена та Інститут Адама Міцкевича [13]. У цьому проявляється певне дублювання функцій культурної дипломатії між МЗС та Міністерством культури Польщі, адже, наприклад, Інститут Адама Міцкевича, на 100% фінансований останнім, також має за мету просування польської культури закордоном. Зокрема, на це завдання у 2014 р. тільки на країні Східного Партнерства ЄС було виділено 5 млн. злотих, а у 2015 р. планується збільшення цього спеціального гранту до 9,5 млн. злотих. Міністерство культури проводить свої програми обмінів (напр. "Гауде Полонія"), свої культурні заходи ("Рік Шопена закордоном"), навчальні курси тощо. Департамент міжнародних відносин Міністерства культури проводить координацію співпраці з установами інших відомств, в тому числі з Польськими інститутами, однак можуть виникати випадки неузгодженості та конкуренції.

Інші держави Європи, здійснюючи свою культурну дипломатію, організовують її подібним чином до британської чи польської практики, або займають проміжне місце за автономністю власних культурних інституцій між цими двома прикладами. На думку автора, немає необхідності аналізувати культурну дипломатію кожної європейської держави, адже відмінності між ними є не на стільки значущими як різкий контраст із практикою США. Між іншим, держави Азії, що не так давно включилися у процес формування власної культурної дипломатії, переважно схилаються до європейської моделі.

Переваги та недоліки кожної із моделей

Обидві моделі довели свою високу ефективність у світі, однак варто наголосити на специфічних умовах, а також недоліках та перевагах застосування кожної із них.

Сполучені Штати володіють значними економічними ресурсами, що дозволяє тримати значний штат працівників посольств та здійснювати належне фінансування культурних програм Державного Департаменту, американська ж масова культура (кіно, музика, мистецтво) поширюється у світі незалежно від дій держави, тому не має необхідності просувати її закордоном ще й через дипломатичні канали; американська мова є, імовірно, найпоширенішою у світі, тому її викладання закордоном також не є пріоритетом американської культурної дипломатії, за виключенням існування програм тренінгів для викладачів англійської мови закордоном. Все ж, така система має певні недоліки, і наголошують на них навіть деякі американські дослідники [14].

Вищеозначені тенденції дозволяють виділити як позитивні, так і негативні тенденції у здійсненні публічної та культурної дипломатії США. Головними причинами успіху публічної дипломатії США можна виділити наступні: по-перше, її метою є не вирішення практичних поточних проблем, скоріше вона є превентивним механізмом – покращуючи ставлення нинішньої молоді інших країн до своєї держави, Держдепартамент прагне отримати політичні дивіденди у майбутньому, по-друге, до здійснення програм публічної дипломатії США залучається велика кількість неурядових організацій, які завдяки своїй формальній незалежності від влади мають вищий рівень довіри серед іноземних громадян, їхня діяльність жодною мірою не вважається безпосередньо пов'язаною із зовнішньою політикою Сполучених Штатів [15].

Однак велика кількість американських та інших експертів наголошує на тому, що після закінчення холодної війни стан справ у "культурній дипломатії" суттєво погіршився. Наприклад, протягом 1995-2001 рр. фінансування програм обмінів скоротилося на 30%, а кількість їх учасників зменшилася з 45 до 29 тис осіб [16]. Ще більше скоротилося фінансування культурних проектів за час перебування при владі Джорджа Буша-молодшого, адміністрація якого спиралася здебільшого на "жорстку" силу, цю негативну тенденцію ще не вдалося повністю компенсувати за один термін президентства Обами.

Наступна проблема, з якої зіштовхнулися Сполучені Штати – відсутність координації комунікаційної стратегії між різними державними організаціями, а на рівні конкретних представництв спостерігались проблеми із запровадженням комунікаційних програм. Серед основних проблем – недостатня кількість персоналу, нестача часу для виконання обов'язків у сфері публічної дипломатії, незнання місцевих мов, потреба балансу між вимогами безпеки і відкритістю для публіки. У 2005 році, близько 15% посад, пов'язаних з публічною дипломатією, були вакантними [17]. Міркування безпеки та нестача коштів змусили посольства закрити ряд установ, відкритих для громадськості країн перебування, що, на жаль, мало незаплановані наслідки, оскільки продемонструвало певну закритість США.

Основною проблемою вважається саме відсутність окремого органу, який займатиметься виключно культурними питаннями. Після входження Інформаційного Агентства США у склад держдепартаменту, культурна діяльність фактично здійснюється окремими відділами посольств. І навіть, якщо такий відділ очолюється дипломатом високого рангу, наприклад радником, зазвичай на нього покладаються й інші безпосередні обов'язки, які зазвичай переважають (наприклад, комунікація з медіа). Тому реальну діяльність з культурного напрямку здійснюють досить недовідчені молоді дипломати, а укупі з недоукомплектованістю персоналу посольств з цього напрямку, це має досить негативні наслідки [14].

Натомість, європейська модель дозволяє здійснювати культурну дипломатію і за умов обмеженого фінансування чи нестачі людських ресурсів. Як показує практика заклади культурної дипломатії країн Європи закордоном ефективно функціонують без чи з мінімумом державного фінансування, адже мають переважно грантове забезпечення, чи є самоокупними завдяки наданню певних послуг – наприклад, мовних курсів. Недоліком такої моделі може бути погана координованість зовнішньополітичних послань, що направляються аудиторії країни перебування культурними центрами, адже вони є переважно незалежними від посольств своїх держав. Однак такі ситуації не трапляються на практиці, адже, по-перше, держава перебування усвідомлює, що працівники культурної установи не є офі-

ційними представниками свого уряду, по-друге, доносячи культуру чи мову власної держави, такі центри намагаються не торкатися актуальних політичних питань. Окрім того, незалежність "культурних дипломатів" від уряду може використовуватися власної державою, щоб донести до посадовців держави перебування певну думку, яка з певних причин не може бути висловлена офіційними каналами. Окрім того, на відміну від американської, така модель культурної дипломатії не викликає різко негативної реакції деяких країн світу.

Висновок

Існують різноманітні концепції щодо пояснення культурної дипломатії, при чому деякі з них оцінюють культурну дипломатію як негативне явище (напр. культурний імперіалізм), однак на думку автора, на даний момент, найбільш комплексним є підхід концепції "м'якої сили". Окрім того, він уникає оціночного судження практики культурної дипломатії, адже м'яка сила є лише альтернативним механізмом до жорсткої сили, і може бути також використана як на користь, так і задля завдання шкоди контрагенту.

Автору вдалося виділити дві моделі здійснення м'якої сили – американську і європейську. Перша властива Сполученим Штатам і може бути повністю реалізована лише у специфічних умовах. Натомість європейська модель є досить широкою (є перспектива її розділення на вузькі та більш специфічні моделі), поширеною у багатьох країнах, та характеризується наявністю специфічних установ для здійснення культурної дипломатії, що володіють певним ступенем автономії від уряду.

Окрім того, специфічний приклад культурної дипломатії Великобританії є корисним з точки зору ефективності недержавного фінансування, у той час як приклад Польщі демонструє високу ефективність здійснення означеного напрямку країною, культура і мова якої не є дуже поширеною у світі.

З огляду на це, Україні при розбудові її культурної дипломатії варто звернути більшу увагу європейську модель культурної дипломатії. Також на думку автора, підхід що реалізується в Україні починаючи з 2006 р. (саме тоді було видано указ Президента, що передбачав створення культурно-інформаційних центрів у складі закордонних дипломатичних установ України) є помилковим, з огляду на нестачу фінансування та неволодіння українських дипломатів навиками культурних менеджерів.

Список використаних джерел

1. Луценко А. В. "М'яка сила" в сучасній геополітиці : монографія / А. В. Луценко, Г. А. Піскорська. – К., 2011. – 216 с.
2. Боголюбова Н. М. Теоретические аспекты проблемы внешней культурной политики / Н. М. Боголюбова, Ю. В. Николаева. // Америка и мир: история и современность. – СПб., 2006 – 277 с.
3. Nye J.S. Bound to Lead: The Changing Nature of American Power / Joseph S. Nye. – New York : Basic Books, 1990. – 336 p.
4. Фокин В. И. Формирование содержания понятий "внешняя культурная политика" и "культурная дипломатия" в международной деятельности современных государств / В. И. Фокин // Вест. Санкт-Петербург. ун-та. Серия 6: Философия, политология, социология, психология, право, международные отношения. – 2003. – № 2. – С. 125–130.
5. Poiger U. Beyond "Modernization" and "Colonization" / U. Poiger // Diplomatic History. – 1999. – Vol. 23, No 1. – P. 45–55
6. What is Public Diplomacy? [Електронний ресурс] // The USC Center on Public Diplomacy – Режим доступу: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/about/what_is_pd
7. Ширяев Б. А. Внешняя политика США. Принципы, механизмы, методы : курс лекций / Б. А. Ширяев. – СПб. : Изда-во С.-Петербург. ун-та, 2007. – 442 с.
8. America's Dialogue with the World. Washington [Електронний ресурс] / W. Kiehl (ed.) – DC: Public Diplomacy Council. – 2006. – Режим доступу: <http://www.nyu.edu/brademas/pdf/kiehl.pdf>
9. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs [Електронний ресурс] // U.S. Department of State. – Режим доступу: <http://www.state.gov/r/>
10. Безп'ятчук Ж. Подолати безликість [Електронний ресурс] / Ж. Безп'ятчук // "Тижень" – 2009. – № 26 (87), 3 лип. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Publication/3368/>

11. Facts about the British Council [Електронний ресурс] // British Council. – Режим доступу: <http://www.britishcouncil.org/organisation/facts>

12. Mission and goals of Polish Institutes [Електронний ресурс] // Ministry of Foreign Affairs of Republic of Poland. – Режим доступу: http://www.ms.gov.pl/en/p/msz_en/foreign_policy/public_diplomacy/polish_institutes/mission_and_goals/

13. Місія та завдання Польських Інститутів у світі [Електронний ресурс] // Польський Інститут Київ. – Режим доступу: <http://www.polinst.kiev.ua/mission.html>

14. Cull N.J. The Future Of American Cultural Diplomacy [Електронний ресурс] / N. J. Cull // University of South California – Режим доступу: http://uscpublicdiplomacy.org/index.php/newswire/cpdblog_detail/the_future_of_american_cultural_diplomacy

15. Манжулина О. Основы эффективности [Електронний ресурс] / О. Манжулина // Стратегия России. – 2006. – №3. – Режим доступу: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1143024584&archive=1143026070&start_from=&ucat=14&

16. Филимонов Г. "Мякая сила" культурной дипломатии США : монография / Г. Филимонов. – М. : РУДН, 2010. – С. 105.

17. Тищенко-Тишковець О. М. Трансформація публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки: від легітимізації "жорсткої сили" до побудови діалогу зі світом / О. М. Тищенко-Тишковець // Вісн. нац. техн. ун-ту України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – № 4 – 193 с.

Надійшла до редколегії 28.11.14

И. Гавриленко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПЦИИ И МОДЕЛИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ КУЛЬТУРНОЙ ДИПЛОМАТИИ

Сделаны попытки систематизировать концептуальные подходы к теоретическому обоснованию культурной дипломатии, а также, выделить модели осуществления культурной дипломатии отдельных стран мира ввиду особенностей их институционального и организационного оформления. Проанализированы преимущества и недостатки каждой из моделей.

Ключевые слова: культурная дипломатия, публичная дипломатия, мягкая сила, внешняя культурная политика, культурный империализм.

I. Gavrylenko, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTS AND MODELS OF CULTURAL DIPLOMACY

The article provides attempts to organize conceptual approaches to theoretical explanations of cultural diplomacy. It also points out the models of fulfilling of cultural diplomacy by specific countries due to their institutional and organizational characteristics. The article analyzes advantages and drawbacks of each model.

Key words: cultural diplomacy, public diplomacy, soft power, foreign cultural policy, cultural imperialism.

УДК 321:94

В. Головченко, д-р політ. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ОБСТАНОВКИ: ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Розкрито базові підходи до аналізу сучасних глобальних міжнародних відносин і з'ясовано перспективні напрями участі в них України. Доведено, що система міжнародних відносин у сучасному світі має дуже складну будову і будь-яке визначення чи типологія тільки більш або менш умовно відображає міжнародні реалії. Сформульовано основні тенденції в розвитку міжнародних відносин постбіполярного світу.

Ключові слова: глобалізація, зовнішня політика, міжнародні відносини, модернізація, тенденції.

На сьогодні вже практично забутим є висновок експертів "Deughche Bank" поч. 1990-х рр., що в разі розпаду СРСР і проголошення незалежності Україна має чи не найкращі шанси серед колишніх радянських республік наблизитися до найбільш розвинених держав світу. Підставами для такого прориву мало бути сприйняття низки цінностей сучасного лібералізму: проголошення реального державного суверенітету; незворотний перехід відсідатного та відповідального політичного класу до вільного ринку; формування нової якості влади й розбудова ефективної системи державного управління, що в підсумку забезпечувало б державний прогрес. Лише на таких засадах на Заході мислилися необхідні трансформаційні процеси для входження України в сучасний глобалізований світ, утвердження легітимності влади й створення громадської атмосфери, сприятливої для модернізації країни.

Поширення такого стереотипу мислення живили домінуючі в той час на Заході різновиди теорії структурно-функціонального аналізу – "модернізації" чи "стадій зростання", фундаторами яких зазвичай вважають засновника департаменту якісології Гарвардського університету Т.Парсонса та професора-соціолога Університету Чикаго Е.Шілза. Ці теорії мали узагальнити ліберально-реформістський досвід розвинутих капіталістичних держав, а також сформулювати для країн "третього світу" й у подальшому для пострадянських держав програму пришвидшеного переходу від "традиційного суспільства" до "модерного".

Іншими словами, йшлося про сприйняття "третього світом" ідеалізованого образу США, ідентичного основним рисам "прогресивного" проекту американських соціальних лібералів часів "Нового курсу" Ф.Д.Рузвельта: високий рівень представницької демократії; досягнення завдяки індустріалізації життєвого рівня, порівнянного з іншими розвинутими державами; егалітарний характер суспільних цінностей та подолання традиційних станово-кастових привілеїв і дискримінаційних норм, цілковита ідилія в расово-національних взаєминах; орієнтація урядової політики на подолання класових антагонізмів та формування "держави загального добробуту"; раціональний характер соціальних інститутів та визнання наукового знання основою інтелектуального життя суспільства, і при цьому жодної згадки про корупцію, вплив монополістичного ВПК на життя країни чи про тоталітарну параною маккартизму в недавньому минулому. Ніби-то достатньо було пройти певний шерег "стадій зростання", і будь-яка країна зможе сягнути висот якщо не США, то принаймні сучасної "великої двадцятки".

Ліберальна теорія модернізації із захопленням була сприйнята пострадянськими українськими урядовцями й науковцями, оскільки містила чимало паралелей із радянським варіантом суспільствознавства. Ще за часів ідеологічної полеміки холодної війни і ліберали, і марксистичні сходилися в загальних положеннях щодо прогресу і його загальної стадіальності та існування непорушних законів суспільного розвитку. Представниками обох доктрин поділялася ідея прогресивного руху відповідно